

A JKSZ XI. KONGRESSZUSA JEGYÉBEN

KISS ISTVÁN—Dr. MILENKO PALIĆ

CSANTAVÉR MUNKÁSMOZGALMÁNAK TÖRTÉNETE 1919-TŐL 1921-IG

A DEMARKÁCIÓS VONAL MEGJELÖLÉSE, AZ ELSŐ SZERB KATONÁK ÉRKEZÉSE ÉS AZ ÚJVIDÉKI TÖRTÉNELMI HATÁROZAT

Az Osztrák-Magyar Monarchia az első világháború végén széthullott és romjain Közép-Európában új nemzeti államok alakultak ki.

A Károlyi-féle kormány kétségbeesett kísérlete, hogy a soknemzeti-ségű Magyarország területi egységét megmentse, sikertelenné és tarthatatlanná vált.

Hiába érkezik a magyar küldöttség vezetésével Belgrádba. Párnapos tárgyalás után 1918. november 13-án kénytelen aláírni a keleti antant-haderő főparancsnoka előtt a fegyverszüneti egyezmény feltételeit. Az egyezmény demarkációs vonalul Beszterce, Maros, Szabadka, Baja, Dráva vonalát jelöli meg.¹

A fegyverszüneti tárgyalásokkal párhuzamosan a szerb királyi csapatok átkelnek a Száván és a Dunán és a megjelölt demarkációs vonalig nyomulnak előre. Topolyára és Szabadkára november 13-án² érkeztek az első szerb katonai egységek. Két nappal később Szabadkán megalakul a városi katonai parancsnokság. Csantavérre egy szakasz katonát küldenek a rend fenntartása érdekében, majd felosztják a helyi nemzetőrséget kétheti működése után.³

A monarchia széthullása és a szerb csapatok megérkezése idején Vajdaságban a szerb, horvát (bunyevác), ruszin és szlovák polgári politikusok élénk tevékenységet fejtettek ki annak érdekében, hogy végleg megszakítsák államjogi kapcsolataikat Magyarországgal és csatlakozzanak a Szerb Királysághoz.

A délszláv lakta városokban és községekben megalakult nemzeti tanácsok közül különösen ki kell emelni az Újvidéki Szerb Nemzeti Bizottság szerepét ebben az időszakban. A Nagy Népi Gyűlés 1918. november 25-én Újvidéken határozatot hozott Bánát, Bácska és Baranya Magyarországtól való örökös elszakadásáról.⁴

Aleksandar régens 1918. december 1-én Belgrádban kihirdette a Szerb Királyság és a Szlovén-Horvát-Szerb Állam egyesülését. Ezzel megalakult a Karađorđević család irányításával a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság.

A tőkés Jugoszlávia és Magyarország végleges határvonalát az 1919-es párizsi és az 1920 júniusában aláírt trianoni békeszerződések erősítették meg.⁵ 1918 novemberétől 1920. június 4-ig a demarkációs vonal fennállása, közelsége, a Károlyi-kormány újabb kísérletezései, a Magyar Tanácsköztársaság 133 napos története, a közigazgatás újrászervezése és a szerb hadsereg jelenléte kihatással volt Csantavér további politikai-gazdasági fejlődésére és munkásmozgalmának irányvonalára.

KINEVEZIK AZ ÚJ KÖZSÉGI KÉPVISELŐ-TESTÜLETET

Az Osztrák-Magyar Monarchia idején 1918. január 22-én⁶ alakult új képviselő-testület működött a főispán 11328/1918. számú rendeletével fel függesztették.

Az előjáróság kényszerhelyzetben Sinkovits Péter községi bíró irányításával tanácsülési határozatokkal oldja meg a sürgős kérdéseket. A jegyzői teendőket Pál István töltötte be.⁷

Az új képviselő-testület összetételét ne választások útján határozzák meg, hanem Kosta Bugarski főispán 1919. március 15-i átírata alapján. A húsz tagból álló képviselő-testület összetétele: plébános 1, ügyvéd 1, tanító 1, malomtulajdonos 1, kisiparos 4 és földtulajdonos 12. A felfüggesztett képviselő-testületből nyolcan szerepelnek ismét, és nagyon meglepő, hogy Dávid Sándor volt községi bíró az új rendszerben is bizalmat kapott.⁸

Az alakuló gyűlésre 1919. március 29-én került sor rendkívül feszült légkörben. Sinkovits Péter községi bíró üdvözlő szavai után Takács Gáspár plébános emelkedett szólásra és a következőket mondotta:

„Engem egyházi főhatóságom lekipásztornak küldött ebbe a községbe, hivatásom és feladatomból tehát nem a község politikai ügyeinek intézése, hanem híveim és egyházam lelki és anyagi ügyeinek gondozása és ápolása.

Miután azonban a közállapotok a legutóbb lezajlott forradalmi események és szerb megszállás folytán nemcsak községünkben, de az egész vármegyében is úgy alakultak, hogy ma már senki ott, ahová őt az Isten állította és rendelte, annak szemlélése elől fejét nem dughatja a homokba, mert különben élethivatásának eredményesen megfelelni sem volna képes: a magam részéről úgy érzem, hogy községem érdekében és a közlakosság rendes napi életének biztosítása és megóvása szempontjából azt a megbízatást, hogy mint népbizottsági tag — a felosztlatott képviselő-testület helyett községem érdekében eljárjak és cselekedjek nemcsak jogom, de kötelességem is elfogadni. Kötelességem azonban megbízatásomat elfogadni nemcsak ezen szempontok által vezérelve, hanem a tegnapelőtt éjjel 1919. március 27 napján a községben lefolyt események tanúságai miatt is. Köztudomású ugyanis, hogy a megszálló szerb katonaságnak csütörtökön a kora hajnali órákban történt kivonulása után a község vezetősége a lakosság józan és higgadtabb elemeinek bevonásával kora reggeltől késő estig csak azon igyekezett, hogy a közcsend és közrend fenntartása biztosíttassék és megóvassék, és hogy a novemberi sajnálatos események megismétlése elkerültessek. Tudjuk azonban viszont mindnyájan azt is, hogy egy sajnálatos félreértés folytán még ez a legjobb igyekezet is félremagyaráztatott és a községre nézve csaknem a leggyászosabb eredménnyel végződött. A község vezetősége: papja, tanítói, jegyzője és bírái a vizsgálatra kiküldött és tüzér-séggel is felszerelve volt szerb katonaság által éjjel 11 óráig a község-házban formálisan letartóztatva voltak és csak tiszta igazságunk mentette meg őket a komolyabb következményektől. Homokba dugni a fejét a napi események szemlélése elől és mégis felelőssé tétetni, felelősséget viselni: a józan észsel ellenkező cselekedet volna és épp azért újból kijelentem, hogy megbízatásunkat elvállalni a jelen szomorú napokban nemcsak jogunk, de egyenesen erkölcsi kötelességünk is.

Mert jól megjegyzendő mindannyiunk által: amint jegyző, bíró és az egész előjáróság nem jökedvükből és önkaratukból ülnek most helyeiken és nem keresték kinevezetésüket, éppen úgy nem önkaratunkból vagyunk most mi sem itt és nem kereste egyikünk se megbízatását.”⁹

„Dávid Sándor volt községi bíró felszólal és hivatkozva arra, hogy miután a háború nehéz napjaiban az ő hivatalos működését sokan szándékosan félreértették, úton-útfélen rágalmazták: szilárd és megmásíthatatlan elhatározása, hogy megbízatását nem fogadja el, mert nem akar többé közdolgok intézésében részt venni”.¹⁰

Az egyes kinevezett képviselők felszólalásai után véghatározatban leszögezik, hogy a megbízatást az ilyen zavaros helyzetben is vállalni kell. Megállapítják azonban, hogy miután a kinevezettekben a község lakosságának egy rétege nincs képviselve, megbízatásuk elfogadását, működésük megkezdését ahhoz kötik, ha a népbizottság szegényebb néposztályából is kiegészítetik és ha Dávid Sándor helye is betöltetik.

Dávid Sándor helyét kéri Földi Józseffel betöltetni, a népbizottságot pedig a következőkkel kiegészíteni: Gimes Péter, Szabó Lukács, Pálity Lajos, Bakos Antal és Betyák András lakosokkal.¹¹

Napirenden szerepelt az első ülésen a 48 vagyontalan hadirokkant és hadiözvegy veteményeskert kérdése is az 1919. évre. Határozatilag ki mondják, hogy a régi „epreskert” helyén egy kvadrátot kapnak bérletbe, „de utasítatik az előjáróság, hogy azt előbb jobb módú gazdákkal szántassák fel”.¹²

Takács Gáspár népbizottsági tag felhívja a népbizottság és különösen az előjáróság figyelmét a községben uralkodó lakásínségre, feltárja annak okait és figyelmeztet mindenkit annak esetleges komolyabb következményeire, ha a bajok idejében nem orvosoltnak. Többek hozzászólása után meghozta egyhangúlag a következő véghatározatot: „Utasítatik az előjáróság, hogy a községben uralkodó lakásínséget a legéberebb figyelemmel kísérje, az ellentéteket igyekezzék lehetőleg saját hatáskörében békés úton kiegyenlíteni, ha pedig az valamelyik érdekeltnél nem sikerülne, vegye azok névsorát jegyzékbe és a népbizottságból Pálity Lajos, Dér István és Veréb Antal bevonásával egy bizottságot alakítson, melynek segítségével bírálja el azután a lakáskereső és háztulajdonosok igényeinek jogos vagy jogtalan voltát.”¹³

1919-ben a képviselő-testület összesen még tíz közgyűlést tartott. Jellemző, hogy augusztus végéig szinte állandó ideskedéssel találkozunk.

Az alispán parancsoló rendeletére például 29 háztelket osztanak ki teljesen díjtalanul, vagy meghatározott összeg ellenében. De hol, és miért? A Düllő végén és a Vásártér találkozásánál, Makóban és a vasútállomás környéki hasznavehetetlen és vízényos területen. Amennyiben három év alatt nem építették fel viskóikat, elvesztették további jogaikat. Aláhúzzák azonban, hogy: „Jóvá kell hagyni a telkek kiosztását, a mindennapi élet normális és nyugodt menetének biztosítása érdekében.”¹⁴

A napról napra fokozódó elviselhetetlen drágaság, a nehéz megélhetési viszonyok és a rendkívüli közállapotok arra kényszerítették a képviselő-testületet, hogy egyéb kérdésekkel is foglalkozzanak.

Igy többek között a községi szegény- és rokkantalap javára elrendelik, hogy a táncmulatságok, színelőadások és cirkuszi mutatványok megtartása után, a szervezők kötelesek 75—150 koronát fizetni. Megállapítják, hogy a szegények és a rokkantak segélyezésének pár napos elodázása is helyrehozhatatlan károsodással járna a községre nézve.¹⁵

A bevezetett újításnak az volt a célja, hogy a különböző kulturális és egyéb szórakozási lehetőségeket korlátozzák a faluban és mindenáron biztosítsák a közlakosság nyugalmát és közrendjét. A nagy mezőgazdasági munkák idején csak kivételes esetekben és meghatározott köröknek adtak engedélyt.

A község háztartása talán annyira szegény lett volna, hogy a legégetőbb kérdések egyikét csak cirkuszi mutatványokból befolyt összegekből kellett és lehetett fedezni? Nem!

A helyzet tisztázása érdekében tudnunk kell, hogy az előjáróság az 1920. évre a szegényalapból mindössze 28 személyt látott el havonként 25-től 50, míg a rokkantalapból mindössze 10 személyt 30-tól 50 koronával.¹⁶

Mit lehetett kapni abban az időben ezért a segélyért és támogatásért havonta? Milyenek voltak az árak egy-egy közszükségleti cikknek? A hatósági ármegállapítás és esetleges betartása esetén:¹⁷ kenyér (kilogrammonként) 8, borjúhús 20, zsír 34, szalonna 30, vaj 44, strapacipó párja 450, férfipapucs 200, bor (literje) 14 korona.

1919 augusztusától azonban már teljesen új szelek fújtak. A ma-
lomotulajdonosok, gabona-, textil- és vegyeskereskedők, valamint a gaz-
dák határozottan és félelem nélkül kártérítési igényekkel lépnek fel
a közösséggel szemben. Követelik a helyi Nemzeti Tanács által kiosztott
105 métermázsa búza, liszt és a szerb királyi csapatok ellátására kiutalt
élelem és egyéb felszerelés jogos megtérítését. A rendkívüli közállapo-
tokra való tekintettel a helyi burzsoázia ezt a kérdést majd egy évig
nem merte feszegetni és a község vezetősége elé terjeszteti fájalmát.

Október 24-én is a községi elöljáróság hiába hozza meg határo-
zatát, hogy az ellátatlanok számára a gazdák földbirtokuk nagysága
alapján kötelesek ellenszolgáltatások ellenében és díjtalanul meghatá-
rozott mennyiségű búzát beszolgáltatni.¹⁸

A földbirtokok nagysága alapján	Megtérítéssel	Díjtalanul
10-től 30 holdig	50 kg	
30-tól 50 holdig	150 kg	
50-től 80 holdig	300 kg	100 kg
80-tól 100 holdig	500 kg	200 kg
100 holdon felül	800 kg	300 kg

A képviselő-testület 5 hónappal később (1920. március 25.) ismét
napirendre tűzi a határozat végrehajtását.¹⁹ Megállapítják, hogy a gaz-
dák kétharmad része eleget tett a határozatnak, míg egyharmaduk több-
szöri felszólítás ellenére sem hajlandó kötelezettségét teljesíteni. A kar-
hatalom beavatkozásának gondolatát azonban elvetik. Téhát a szimbo-
likus búzamenyiség beszolgáltatását sem pénzért, de különösen in-
gyen, egyesek egyáltalán nem hajlandók végrehajtani az ellátatlanok
és a nyomorgók számára.

A fokozódó felbátorodást és ellentámadást a helyi burzsoázia ré-
széről abban kell keresni, hogy a szomszédságban a Magyar Tanácsköz-
társaság bukása után nagyban dühöng a Horthy vezette fehérterror és
a nagyszerb burzsoázia is mindjobban megerősíti hatalmi pozícióit ezen
a területen.

A JOGFOSZTOTTAK TÁMOGATJÁK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁGOT

Az első világháború befejezése után Csantavéren a munkásmozgá-
lom új lendületet kap. Az egyik központja az ipartestület keretében mű-
ködő önképzőkör²⁰ volt. Az időközben vidéken dolgozó ipari munkások
és mesterlegények eszmeileg elég erősek és tapasztaltak voltak ahhoz,
hogy kezükben tartsák az események irányítását.

A földmunkások²¹ továbbra is a faluvégi Gucci-féle alacsony és
nádfedeles kiskocsmában szervezkedtek. A Nagy Októberi Szocialista
Forradalom hatását magukkal hozták a fronton harcoló katonák és a volt
hadifoglyok.

Karpel János géplakatos, a kotori matrózlázadás egyik vezéregyé-
nisége²² arra törekedett 1918 végén és 1919 elején, hogy a Helyi Szak-
szervezeti Tanácson²³ és a Magyarországi Földmunkások Országos Szö-
vetsége csoportján keresztül tömörítse az iparoslegényeket és a nagy-
számú földmunkásságot.

Attól függetlenül, hogy 1918 novemberében meghúzták a demarká-
ciós vonalat (Csantavér katonai zónához tartozott), továbbra is fenntar-
tották a kapcsolatot a magyarországi munkásmozgalommal. Karpel Já-
nos, Blau Imre, Blau Vilmos, Liscsevity Antal, Huszár Mihály és a töb-
biek titokban többször átlélik a demarkációs vonalat és belépnek a
Kommunisták Magyarországi Pártjába. Liscsevity Antal még ma is őrzi
párttagsági könyvecskéjét.²⁴

Nem a véletlen szüleménye sem az 1919. március 27-i lázongás a fa-
luban.²⁵

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után hat napra a faluban tartózkodó szerb katonák kora hajnalban eltávoztak. Erre Csantavér egész munkásosztálya megmozdult és eltette Kun Bélák hatalomra jutását.

A helyzet rendkívül feszültté vált.²⁶ Az eljáróság és a 18 főből álló karhatalom azonban ura akart lenni a helyzetnek. Nem akart egy újabb novemberi eseménynek szemtanúja lenni.

Azonnal értesítették a zentai helyőrséget. A gyorsított menetelésben érkező gyalogság tűzérősséggel volt megerősítve. Az ágyúkat a mai Szőlő-sor végén állították fel, hogy ha kell, tűz alá vegyék a falut. A megjelenő katonaság nyomására a forradalmi hangulat lassan lecsendesedett.

A nemzetközi szolidaritás szellemében többen illegálisan átszöknek a határon és jelentkeznek a Vörös Hadseregbe. Legtöbben a kiskunhalasi Bácskai Vörös Ezredbe kerültek, míg Karpel Mezőhegyesen népbiztos lett.²⁷

A Tanácsköztársaság augusztus elsejei bukása után megkezdődik a Horthy Miklós által vezetett fehérterror. Az ellenforradalom véresen leszámol azokkal, akik támogatták a munkásállamot.

Karpel és társai az események viharában kénytelenek átszökni a demarkációs vonalon és visszatérni Csantavérre. Varga Sándor cipész-mester is ezért keresett menedéket Jugoszláviában 1920. április 15-én, Jozskin Illés, valamint Turán Pál szülei is.²⁸

BEKAPCSOLÓDUNK A JUGOSZLÁV HALADÓ MUNKÁSMOZGALOMBA

A Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt 1919 áprilisában Belgrádban tartotta alakuló kongresszusát. Az 1920-ban Vukováron megtartott második kongresszusán felvette a Jugoszláv Kommunista Párt elnevezését. A Jugoszláv Földmunkások Szövetsége 1920. február 15-én alakult meg Újvidéken.²⁹

A párt és a szakszervezet egymás után alakítja meg helyi szervezeteit Vajdaságban, amelyek jelentős sikereket érnek el a munkásosztály szervezésében.

Az 1919 második feléből és 1920 elejéről ránk maradt okmányok határozottan nem bizonyítják, hogy a csantavériek szervezeten mikor kapcsolódtak be a jugoszláv haladó munkásmozgalom történetébe. Valószínű, hogy a végleges elszakadás a budapesti központtól a hosszú hónapok eredménye és erjedése volt. Ezt az állítást Horváth András visszaemlékezése is alátámasztja.

Az új kapcsolatok keresése és kiépítése a Magyar Tanácsköztársaság bukása és Karpel János visszatérése után kezdődhetett el. A bizonyos fokú tévovázás és kezdeti szervezetlenség azonban nem jelentheti azt, hogy a csantavéri munkásosztály osztályharca teljesen megszűnt. Ebben az időszakban többször megjelennek a környékbeli párt és szakszervezeti vezetők a faluban annak érdekében, hogy újraszervezzék a földmunkásokat és iparoslegényeket.³⁰

A párt és a szakszervezeti mozgalom erősödésére utal a községi eljáróság 1920. márciusi tanácsülési határozata is. A nagy lakásínség-re hivatkozva az ipartestület és az önképzőkör vezetőségével közlik, hogy 1920. május 1-től nem tartózkodhatnak a Kurek-féle házban.³¹

Ez a döntés végeredményben azt jelentette, hogy a helybeli munkás-ságot egyik gyülekezési helyétől fosztották meg. Mondhatjuk azt is, hogy bezárták a csantavéri munkásság nem hivatalos otthonát.

Az eljáróság nagyon jól tudta, hogy az ipartestületben kommunista szervezkedés folyik Karpel irányításával. Az újra erősödő munkásmozgalmat azonban mindenáron idejében meg kell akadályozni és vezetőit ellenőrzés alatt kell tartani.

A helyi burzsoázia reszketett május 1. vészes közeledésétől is. Az eljáróság támogatásával széles körű óvintézkedést foganatosítottak, hogy ne kerüljön sor semmiféle kilengésre. A legszigorúbban betiltották a nemzetközi proletárünnep megtartását.

A fenti eseményeket a községi képviselő-testület 1921. február 20-án megtartott ülése támasztja alá.³²

„Todor Gavanski községi jegyző jelenti, hogy a képviselő-testület kebeléből kiküldött bizottság megállapította, hogy a május elsejére, a rend fenntartására felfogadott öröknek képviselő-testületi határozat nélkül kifizetett 5938,50 korona. Kéri ezen kifizetett összeg utólagos jóváhagyását, mint olyant, amely előrelátható nem volt, mert ezen örök kirendelése a főszolgabíróság rendelete alapján történt.”

A hatósági óvintézkedés ellenére az iparoslegények és a földmunkások a Bartusz- és a Guzzi-féle kocsmában jöttek össze. Május 1. megünneplése azonban csendes keretek között zajlott le.³³

Az egyre erősödő forradalmi munkásmozgalom akcióképességére azonban kihatással voltak a szabadkai események is. 1920 áprilisától augusztusig bezárták a munkásotthont. A munkásszakszervezetek betiltása, a kommunisták üldözése megakadályozta a kapcsolatok további kiépítését és erősítését.³⁴

1920 szeptemberétől ismét fellendül a munkásmozgalom a városban és ez magával ragadja a környékbeli településeket. Erre az időszakra esik Csantavéren a JKP helyi szervezetének végleges megalakulása is.

A fiatal pártszervezet politikai aktivitása és a munkásosztály szervezése kitűnő eredményeket mutatott fel az alkotmányozó képviselőházi választások előtti időszakban és után.

A Radnički list 1920. október 14-i száma arról számol be, hogy a JKP irányításával hatalmas nyilvános népgyűlést tartottak Csantavéren.³⁵ A népgyűlésen több mint 1500-an jelentek meg és nagy figyelemmel hallgatták a szónokokat. Felszólalt Samy János és Nagy István, a Szabadkai Szakszervezeti Tanács elnöke és titkára.³⁶ 1920. október 17-én Szabadkán az újraszervezett JKP helyi pártbizottságának titkára Samy János lett, míg Nagy István a bizottság tagja.³⁷ A közösségben megjelent aktivisták tehát vezetőserepet játszottak a város és Észak-Bécska munkásmozgalomának irányításában és szervezésében.

A JKP sikeres választási hadjárata mellett „megalakították a fém-munkások szakszervezeti csoportját, és határozatot hoztak, hogy a leg-rövidebb időn belül megalakítják a földmunkások szakszervezetét is”.³⁸

A képviselő-testület 1920. november 11-i ülésén a szervezett földmunkások szóbeli kérvénye szerepel napirenden. Lukács Gyula aljegyző jelenti, hogy a földmunkások tisztagú küldöttsége azzal a kéréssel fordult a képviselő-testülethez, hogy az összejövetelek megtartása és az irodai munka elvégzése érdekében, a község egy megfelelő helységet biztosítson számukra.³⁹

Az elutasító döntést azzal indokolják meg, hogy a községnek nincs ilyen helysége.

A fém-munkások szakszervezeti csoportja nevében Karpel János 1920. december 14-én az előljáráshoz fordul hasonló ügyben. Ez a szakcsoport is elutasító választ kapott.⁴⁰

A két szakcsoport helység igényei 1920 novemberében és decemberében határozottan azt bizonyítja, hogy most már szervezett formában folyik Csantavéren a szakszervezeti mozgalom. A szervezeti kérdések mellett ebben az időszakban központi helyet kapott a november 28-án sorra kerülő alkotmányozó képviselőházi választások.

Az 1920. szeptember 3-i választási törvény — a nagyszerb burzsoázia érdekeit védve — majdnem teljes egészében megfosztotta Csantavér polgárait választójoguktól. Csak azok szavazhattak november 28-án, akiknek a vezetéknevük „ić”-tyel végződött és hogyha a férfiak betöltötték 21. életévüket.⁴¹

Karpel János és Liscsevity Antal párttagok irányításával széleskörű agitációt fejtek ki a rendkívül kevés számú választójoggal bíró polgárok körében. Csantavér a szabadkai választókerülethez tartozott és szavazóhelyül Pacsért jelölték meg.⁴²

A burzsoázia nem ült ölebe tett kézzel. Mindenáron arra törekedett, hogy időben letörje a veszélyes kommunista hadjáratot. Erre utal Milo-

rad Drašković belügyminiszter 1920. november 3-án keltezett távirata is, amelyet Szabadkára küldött.⁴³

Különösen fokozódott a terror a november 14-én megtartott szabadkai és sándori kommunista gyűlések után, amelyeken többek között Filip Filipović a JKP titkára is felszólalt. Mindennaposak lettek a letartóztatások és üldöztetések.⁴⁴

November 18-án a csantavéri aljegyző letartóztatta az összes szak szervezeti vezetőket és betiltotta további tevékenységüket.⁴⁵

Az egyre fokozódó üldözés azonban egy pillanatra sem ingatta meg a kommunista pártba vetett hitet.

Liscsevity Antal visszaemlékezése alapján 110-en mentek szekéren Pacsérra. Az alapos és szervezett agitációnak az eredményeképpen a csantavérieriek 53%-a a kommunisták jelöltjére adta le szavazatát. A szavazóhelyen levő bizottság dühöngött és szitkozódott, mert egyáltalán nem számított arra, hogy a szomszédos faluból érkezők ennyire egyszerűek.

Ez a választási siker azt bizonyítja, hogy a fiatal párt szervezet erős, szervezett, és a tömegekben kifejtett aktivitása csak dicséretet érdemelhet.

Az első nyilvános országos választásokon a JKP megmutatta erejét és ez egyáltalán nem tetszett a tőkésnek. Ezért azonnal döntő és kemény támadást indított a nyíltan működő párt ellen. A Minisztertanács 1920. december 29-én meghozza az Obznana elnevezésű rendeletét, amelyvel „az alkotmány meghozataláig betilt minden kommunista és egyéb bomlasztó propagandát, beszünteti szervezeteiket...”

A rendelet meghozatala komoly csapás volt a csantavéri párt- és szakszervezetre. Végeredményben ez azt jelentette, hogy betiltották nyílt működésüket. A hatóság nem engedélyezi tovább a Gucci-féle kocsmában és más helyeken a nyilvános összejöveteleket. Marxista könyveket, folyóiratokat, röpcédulákat, munkásújságokat és a teljes irattárat lefoglalják. Állandó zaklatások, fenyegetések, ütlegetések és bebörtönzések jellemzik az 1921. esztendőt is.⁴⁶

Mezei János visszaemlékezése alapján 1921 januárjában—februárjában 23 elvtársat tartóztattak le és Topolyán egyhónapi börtönbüntetésre ítélték őket.

Ebben az időszakban érkeznek a fehérgárdisták is a faluba. Állandóan figyelmeltetik a hatóságot, hogy: „Nálunk is így kezdődött! Vigyázatok! Ne engedjétek szervezkedésüket, mert bajok lesznek!” A községtől 24 000 korona gyorssegélyt kérnek. Pénzt ugyan nem kapnak, hanem gyűjtési akciót szerveznek számukra.⁴⁷

A dühöngő fehérterror ellensúlyozására az ifjúkommunisták egy csoportja vörösterrorral válaszolt. 1921 júniusában sikertelen merényletet követtek el Aleksandar helytartó ellen, majd júliusban megölték Milorad Drašković volt belügyminisztert.⁴⁸

A hazai burzsoázia, hogy megerősítse politikai pozícióit a vidovdani alkotmány meghozatala után (1921. június 28.), augusztusban meghozta a hírhedt államvédelmi törvényt. A tőkés Jugoszláviában ennek a törvénynek alapján ítélték el a titokban működő kommunistákat.⁴⁹

Csantavéren ebben az időszakban újabb brutális leszámolásra került sor. Végképp meg kellett félemlíteni a kommunistákat és az agilisabb szakszervezeti vezetőket.

Jovan Grujić őrmester irányításával folyt a szakszerű munka 1921 nyarán. Az idézéseket kényszerhelyzetben, a kisbírók szorgalmasan hordták a címzetetteknek. A behívottak ismert gyanús személyek voltak. Egy-egy után sorakoztak fel a község házában levő rendőri szobától a mai tűzoltó-laktanya főkapujáig.

A rendőri szobában az őrmester állandóan kérdezte és üvöltözte: „Miért iratkoztatok be a kommunista szervezetbe? Szocialista forradalmat akartatok? Miért nem mentek oda, ahol földet osztanak számotokra? Ti akarjátok a békés világot felfordítani? Nem volt jogotok szervezkedésre!”

A beidézettek közül kb. 70—80-at embertelenül megbotoztak, meg-rugdostak és felpofoztak. A gumibotból vagy a bikacsókból huszonötöt kaptak. Hogyha eltévesztették a számolást, akkor újból kezdték a túl-buzgó rendőrök. Többen a súlyos testi sérülések miatt pár hónap vagy év után meghaltak.

Egyesek azonban nem vették figyelembe az idézéssel járó kötele-zettséget. Aki csak tehette, napokon és heteken át a Csík-ér kétoldalán haladó nádasban vagy a kukoricásban kerestek ideiglenes menedéket.⁵⁰

Karpel János, a helyi munkásmozgalom vezéregyénisége és szellemi irányítója sem várta meg újabb letartóztatását, felelősségre vonását és ezért Szabadkára szökik. Pár nap után Mezei András éjnek idején titok-ban a városba jön és arról értesíti, hogy az előjáróság és a karhatalom körözést rendelt el ellene. Minden pillanatban fenn áll a veszély, hogy letartóztatják és elítélik.⁵¹

Karpel Szabadkáról Zimonyba távozik, majd Indjiján bekapcsolódik a munkásmozgalomba. Menyasszonya, Kiss Ilona, pár hét után utána-megy.⁵²

1922-ben rövid időre rokoni látogatásra érkeznek a faluba. Azonban nem hagyták őket nyugton és minden lépésüket figyelték. Horthyék is állandóan körözték a népbiztost. Felelősségre akartak vonni a Magyar Tanácsköztársaság idején kifejtett tevékenységéért és a helybeli gazdák is szívből gyűlölték. Ilyen helyzetben azonnal letartóztatták és a rendőr-szobába kerül. Rövid topolyai tartózkodása után átadták a magyar ható-ságnak és Budapesten hónapokig a Marco utcai fogházban sínylődött. Időközben felesége a jugoszláv haladó mozdonyvezetők segítségével Ma-gyarországra szökött.⁵³

A Szovjetunió, a fogságba került magyar katonatisztek ellenében kicserélték őket. A második világháború után Kiss Lajos szabó arról értesült, hogy János, kiemelkedő tisztséget töltött be a tengerészetnél, de eddig még nem tért haza. Valószínű, hogy a háborúban veszette életét.

Csantavér 1919-től 1921-ig terjedő munkásmozgalmi történetét a ké-sőbbi hivatalos jelentések, levelek és visszaemlékezések egészítik ki.

Todor Gavanski közlési jegyző 1923. július 10—12-én jelentést küld a belügyi szerveknek a JKP helyi szervezetének volt vezetőségéről és tagságáról.⁵⁴ A vezetőség összetétele: 1. Karpel János, géplakatos (elnök), 2. Anitics Lénárd, géplakatos (titkár), 3. Huszár Mihály, borbély (pénz-tárnok), 4. Horváth András, asztalos, 5. Vajkai Boldizsár, papucsos, 6. Gucunski Ljubomir, kereskedő, 7. Szalkai Károly (az ellenőrző bizottság tagjai), 8. Vastagh Mihály, munkás, 9. Szedlár Antal, munkás, 10. Szirák Mihály, szobafestő, 11. Bakurek Ferenc, asztalos, 12. Ivkovity Mihály, gép-lakatos, 13. Petó Mihály, pék, 14. Szmolenszki Gábor, géplakatos, 15. Kiss Csepegi Mihály, géplakatos, 16. Jurcsek István, géplakatos, 17. Turzai Kálmán, géplakatos, 18. Muci József, géplakatos, 19. Tóth Kálmán, bá-dogos, 20. Zélity Ferenc, szabó, 21. Petrovity Antal, géplakatos, 22. Lis-csevity Antal, cipész, 23. Gregus Ferenc, cipész, 24. Firitz Antal, cipész, 25. Híres József, cipész, 26. Híres Péter, kereskedő, 27. Firitz Zakariás, papucsos, 28. Vörös János, papucsos, 29. Gandis László, cipész, 30. Kiss Dadara Péter, papucsos, 31. Híres János, munkás, 32. Gubis Ferenc, cipész (bizalmiak).

Gavanski a vezetőség névsorában csak az iparoslegényeket és a munkásokat sorakoztatja fel, míg a tagság névsorában a földmunkásokat. Meglepő, hogy egyetlenegy földmunkás sem került a vezetőségbe. A to-vábbiakban Vörös János és Firitz Antal például határozottan kijelen-tették, hogy ők csak a szakszervezetnek voltak a tagjai.

Már a fenti tényekből leszögezhetjük, hogy az iparoslegények név-sorában éles határt nem húzhatunk olyan irányban, hogy pontosan kik tartoznak a párthoz, illetve a szakszervezethez.

A tagság névsora is bizonyos felülvizsgálatot igényel. A jegyző 258 párttagot említ a földmunkások között. Hogyha a felsoroltak számát vesszük alapul, akkor kétségtelenül szép létsámozhatunk kapunk.

Abban az esetben, hogyha itt is a párttagok és a szakszervezeti tagok közös névsorával találkozunk, akkor a jegyző nem végzett lelkiismeretes munkát. Talán beleunt volna a hosszú névsor felterjesztésébe?

Mezei János, Anitics Ferenc, Kecsenovity Péter, Hajagos Boldizsár, Csörgő Bóni, Vörös Mihály, Szuturovity Márkó, Januskó Péter és a többiek visszaemlékezése alapján Csantavéren a földmunkások szakszervezetének kb. 1200 tagja volt.

Domány János, a csantavéri sokgyermekes napszámos család sarja, 1924-ben Zentáról Szabadkára küldött levelében többek között a következőket említi: „Csantavéren a múltban a pártnak, pontosabban a földmunkások szakszervezetének kb. 1200 tagja volt”. Domány itt az 1919–20-as évek időszakára gondolt.⁵⁵

A földmunkások szakszervezetének is külön vezetősége volt. A visszaemlékezés alapján a következő:⁵⁶ 1. Mezei András (elnök), 2. Mezei János (titkár), 3. Törtei Pál (pénztárnok), 4. Tóth Bagi Antal, 5. Barna Antal, 6. Barsi Mihály, 7. Kecsenovity Péter, 8. Szalóki József, 9. Bózsik Ferenc, 10. Huszár Benedek, 11. Szuturovity Márkó, 12. Palkovity János, 13. Bodza József, 14. Kóltity Pál, 15. Nagy Torma Ernő, 16. László István, 17. László Gáspár (tagok).

Az Obznana és az Államvédelmi Törvény meghozatala után a régi Jugoszláviában lezáródik Csantavér munkásmozgalmának első szakasza. Ezek után az események után teljesen új feltételek mellett folyik a falu munkásosztályának további osztályharca.

FORRASMŰVEK, OKMÁNYOK ÉS VISSZAEMLEKEZÉSEK

1. *Magyarország története*. II. kötet. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1967, 291–292.
2. Bács-Topolyai Hírlap, 1918. november 17. 3. — Milan Dubajić: *Radnički pokret u Subotici od kraja 1918—1921. godine*. Gradski muzej, Subotica, 1966, 21.
3. Anitics Péter visszaemlékezése.
4. *Vojvodina — znamenosti i lepote*. Književne novine, Beograd, 1968, 310–312.
5. Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918—1945*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapesti, 1966, 51, 93–97.
6. Csantavér község képviselő-testületének alakuló közgyűlése. 1918. január 22. VI. főkönyv, 276–277.
7. Csantavér község előjáróságának tanácsülései. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1918–19. 1–5.
8. Csantavér község népbizottságának alakuló közgyűlése. 1918. március 29. VI. főkönyv, 324.
9. Uo. 325–326.
10. Uo. 326.
11. Uo. 327.
12. Uo.
13. Uo. 327–328.
14. Csantavér község képviselő-testületének közgyűlése. 1919. június 7. VI. főkönyv, 342–344.
15. Csantavér község képviselő-testületének rendkívüli közgyűlése. 1919. augusztus 30. VI. főkönyv, 361–363.
16. Csantavér község előjáróságának tanácsülése. 1919. december 27. Tanácsülési jegyzőkönyv, 7–8.
17. Csantavér község ármegállapító bizottságának ülése. 1920. február 9. Tanácsülési jegyzőkönyv, 14–16.
18. Csantavér község előjáróságának tanácsülése. 1919. október 24. Tanácsülési jegyzőkönyv, 4–5.
19. Csantavér község képviselő-testületének rendkívüli közgyűlése. 1920. március 25. VI. főkönyv, 410–411.
20. Liscevitity Antal, Firitz Antal, Gandis László és Vörös János visszaemlékezése.
21. Szocialista Forradalom Múzeuma, Újvidék; levéltári és dokumentációs osztály, 20551.
22. Kiss Lajos, Koletár István és Anitics Lénárd visszaemlékezése.
23. Szocialista Forradalom Múzeuma, Újvidék; levéltári és dokumentációs osztály, 20551.

24. Horváth András, Müller József és Liscsevy Antal visszaemlékezése.
25. Csantavér község népbizottságának alakuló közgyűlése. 1919. március 29. VI. főkönyv, 325—326.
26. Uo.
27. Mészáros Sándor: *A Tanácsköztársaság és a vajdaságiak*, Forum Könyvkiadó, 1974. 61—73. — Anitics Ferenc, Vörös Mihály, Januskó Péter, Liscsevy Antal és Kiss Lajos visszaemlékezése.
28. Csantavér község előljárósága, 622/1933. bizalmas; Turán Pál visszaemlékezése.
29. Pero Morača—Dr Dušan Bilandžić—Dr Stanislav Stojanović: *Istorija saveza komunističke Jugoslavije*. Kratak pregled. Rad, Beograd, 1977, 16, 21—23. — Danilo Kecić: *Osttalyharcok Vajdaságban 1918—1941*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970, 322.
30. Mezei János, Fleisz István, Szuturovity Márkó, Kecsenovity Péter és Vörös Mihály visszaemlékezése.
31. Csantavér község előljáróságának tanácsulése. 1920. március 28. Tanácsulési jegyzőkönyv, 23.
32. Csantavér község képviselő-testületének rendkívüli közgyűlése. 1921. február 20. VI. főkönyv, 477.
33. Anitics Lénárd, Liscsevy Antal, Vörös János és Horváth András visszaemlékezése.
34. Bácskai Hírlap, 1920. április 11. 3. — Narod, 1920. augusztus 4. 2.
35. Radnički list, 1920. október 14. 4.
36. Történelmi Levéltár, Szabadka; a polgármesteri hivatal anyaga, XIX/292/1920/17520.
37. Milan Dubajić: *Radnički pokret u Subotici od kraja 1918—1921. godine*. Gradski muzej, Subotica, 1966. 99.
38. Radnički list, 1920. október 14. 4.
39. Csantavér község képviselő-testületének közgyűlése. 1920. november 11. VI. főkönyv, 463.
40. Csantavér község előljáróságának tanácsulése. 1920. december 14. Tanácsulési jegyzőkönyv, 30.
41. Rehák László: *A kisebbségek Jugoszláviában*. Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1967. 145—152.
42. Liscsevy Antal visszaemlékezése.
43. Történelmi Levéltár, Szabadka; a polgármesteri hivatal anyaga, 1547/1920., másolat.
44. Jugoszlávia Levéltára, belügyminisztérium. 1920. Rendezetlen anyag.
45. Radničke novine, 1920. november 23. 1.
46. Mezei János, Anitics Lénárd és Horváth András visszaemlékezése.
47. Csantavér község képviselő-testületének rendkívüli közgyűlése, 1921. március 6. VI. főkönyv, 481. — Fleisz István és Vörös Mihály visszaemlékezése.
48. Danilo Kecić: *Osttalyharcok Vajdaságban 1918—1941*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1970. 58.
49. Uo.
50. Mezei János, Horváth András, Liscsevy Antal, Januskó Péter és Anitics Lénárd visszaemlékezése.
51. Mezei János visszaemlékezése.
52. Kiss Lajos és Koletár István visszaemlékezése.
53. Uo.
54. Jugoszlávia Levéltára, Belügyminisztérium. 1923. Rendezetlen anyag.
55. Történelmi Levéltár, Szabadka. K — 508/1927.
56. Mezei János, Fleisz István, Anitics Péter Kecsenovity Péter, Mecserik Márton és Vastagh Vince visszaemlékezése.